

Sobirania alimentària en territoris feministes

Diagnòstic participat per les dones i identitats
dissidents en defensa del dret a l'alimentació
a Barcelona

col·lectiu punt6

Informe elaborat per Col·lectiu Punt 6, SCCL
Juliol 2024

1. INTRODUCCIÓ	5
OBJECTIUS	6
METODOLOGIA	7
APROXIMACIÓ DES DE L'URBANISME FEMINISTA	9
LES CURES DES D'UNA PERSPECTIVA ECOFEMINISTA	11
EL DRET A L'ALIMENTACIÓ	13
2. ESTUDI PREVI DEL CONTEXT ALS BARRIS DE VERDUM, PROSPERITAT I ROQUETES DE BARCELONA	15
PROBLEMÀTICA ECONÒMICA: LA PRECARITZACIÓ DE LES CONDICIONS DE VIDA	15
L'ENTORN FÍSIC: HABITATGE I TERRITORI	19
L'AUTONOMIA I L'EDAT	21
LES INFANTS I ADOLESCENTS	21
LA GENT GRAN	22
3. PRÀCTIQUES DE SOBIRANIA ALIMENTÀRIA ALS BARRIS DE ROQUETES, VERDUM I LA PROSPERITAT	24
ELS PARCS AGRARIS COM A ESPAIS DE PRODUCCIÓ AGRÍCOLA	24
TEIXIT COMERCIAL VINCULAT A L'ADQUISICIÓ I COMPRA D'ALIMENTS: LES AGROBOTIGUES	24
MERCATS DE PAGÈS	25
MERCAT MUNICIPAL	26
HORTS URBANS	26
GRUPS I COOPERATIVES DE CONSUM	28
TEIXIT COMERCIAL VINCULAT A L'ADQUISICIÓ I COMPRA D'ALIMENTS	28
BANC D'ALIMENTS DE DISA (DISTRIBUCIÓ SOLIDÀRIA D'ALIMENTS I ORGANITZACIONS RELIGIOSES)	29
XARXES DE SUPORT MUTU	31
MENJADORS SOCIALS	31
MENJADORS ESCOLARS	32
INICIATIVES COMUNITÀRIES VINCULADES A EQUIPAMENTS PÚBLICS	33
INFRAESTRUCTURA PÚBLICA D'ESPAIS A L'AIRE LLIURE I VERDS	34
4. DIAGNOSI PROPOSITIVA SOBRE EL DRET A L'ALIMENTACIÓ A VERDUM, LA PROSPERITAT I ROQUETES	36

1. Introducció

Sobirania alimentària en territoris feministes és un projecte que ha consistit en realitzar diagnòstics participatius explorant el paper de dones i identitats dissidents en la defensa del dret a l'alimentació des de l'ecofeminisme a 3 territoris de Catalunya: **Tarragona, Lleida i Barcelona.**

Des de CooperAcció i Col·lectiu Punt 6 hem partit de l'anàlisi d'entitats i iniciatives del tercer sector sobre el dret a l'alimentació per observar les **vulneracions que es produeixen al voltant d'aquest dret en diferents contextos de cures, socials, econòmics, polítics i geogràfics, des d'una perspectiva de gènere i interseccional.**

La participació de les entitats del territori ha permès generar un context de reflexió, incidència i mobilització per construir des de la defensa al dret a l'alimentació una proposta cap a la sobirania alimentària feminista, situant les cures en el centre de tots els processos de la cadena alimentària local-global.

Els Drets Econòmics, Socials, Culturals i Ambientals (DESCA) recullen el conjunt de drets bàsics que sostenen la vida. Aquests drets es troben íntimament vinculats al treball invisible de reproducció social i de provisió de benestar comunitari que, a través de l'estructura patriarcal de la família nuclear, les dones i identitats dissidents han vist atribuït generant situacions de precarietat i sobrecàrrega en el seu dia a dia. Les dones i identitats dissidents s'encarreguen de cobrir totes aquelles necessitats que sorgeixen en les nostres llars i esdevenen la unitat bàsica de sosteniment de la vida, posant solució allà on el sistema no arriba o no té interès en arribar. La divisió sexual, racial i transnacional del treball, doncs, normalitza vulneracions dels DESCAs, naturalitzant i negant valor econòmic a les jornades laborals i extra-laborals vinculades a la cura que realitzen les dones i identitats dissidents; dificultant l'accés a recursos bàsics per a la vida.

Des d'una mirada històrica i de defensa dels DESCAs, plantegem fer visibles vulneracions en zones urbanes i rurals de Catalunya de la mà d'organitzacions locals amb una mirada de justícia global.

Ens interessa visibilitzar com aquest dret s'exerceix al territori català i quin és el paper de les dones i identitats dissidents en el seu assoliment, situant les cures en la cadena alimentària i com s'impulsen propostes col·lectives per un model de sobirania alimentària ecofeminista.

Aquest projecte s'emmarca dins del projecte *"Experiències d'apoderament feminista de dones i identitats dissidents en defensa dels drets, sabers i sobirania col·lectives que sostenen la vida, des d'una mirada Nord-Sud"* que desenvolupem conjuntament

CooperAcció i Col·lectiu Punt 6 amb el suport de les subvencions de l'Agència Catalana de Cooperació 2022 dins de la línia de projectes d'educació per al desenvolupament.

Objectius

Els principals objectius que s'han assolit en aquest projecte són:

Caminar

Recórrer amb el cos els nostres espais de vida per analitzar i proposar col·lectivament.

Cartografiar

Realitzar un mapa compartit d'experiències dels diferents territoris.

Enxarxar

Vincular persones, iniciatives i entitats que treballen des d'una perspectiva ecofeminista.

Cuidar

Situar la necessitat de la resolució de les cures sobre un suport físic de forma col·lectiva.

Compartir

Construir un relat de dones, internacionalista i amb mirada feminista de defensa, garantia, protecció i exercici dels drets que sostenen la vida.

Metodologia

Per desenvolupar la metodologia d'aquest projecte s'ha iniciat amb la descripció de quines són les preguntes amb les quals ens agradaria reflexionar en el procés:

Quin és el paper de les dones i dissidències en el dret a l'alimentació?

Quines propostes podem construir col·lectivament des de l'urbanisme ecofeminista?

Estudi previ de cada territori

Es va desenvolupar un estat de la qüestió del dret a l'alimentació a Catalunya consultant la principal bibliografia i documentació disponible que hi ha previ al nostre diagnòstic. I un anàlisi en cada context estudiat, recollint dades quantitatives i qualitatives elaborades per diferents fonts que ens han permès construir un context previ a les sessions participatives.

Es va identificar entitats, iniciatives i pràctiques que treballen sobre el dret a l'alimentació amb perspectiva feminista a cada territori, per conèixer-les, enxarxar-les i anar de la mà d'entitats del territori per desenvolupar la següent fase del procés.

Sessions participatives

Es va realitzar a través d'una mirada feminista interseccional les següents sessions de treball amb el grup d'entitats involucrades al projecte, prioritzant la participació de dones i identitats dissidents:

Sessió 1: Conceptes clau i mapeig del dret a l'alimentació a cada territori

Aquesta sessió va tenir com a objectiu introduir el projecte amb el seu marc conceptual i l'estudi previ realitzat. Després es va desenvolupar una dinàmica per visibilitzar i valorar les tasques de cures per proveir d'aliment, tenint en compte tota la cadena, de les persones participants i es va ubicar en l'entorn urbà on estàvem treballant. Per acabar es va definir el recorregut de la següent sessió per veure aquests espais que s'han marcat .

Sessió 2: Recorregut urbà sobre el dret a l'alimentació a cada territori

Des de l'experiència directa de les persones que han participat es va analitzar com són els espais de cada entorn urbà que treballen per garantir el dret a l'alimentació per a les persones des d'una perspectiva feminista, i com el suport físic dels nostres entorns ajuden o dificulten l'exercici d'aquest dret.

Sessió 3: Propostes des de l'urbanisme ecofeminista per millorar la sobirania alimentària

L'última sessió va servir per recollir tot el que s'ha reflexionat durant les altres dues sessions de treball per poder tancar el diagnòstic i realitzar propostes per millorar en els diferents àmbits de la cadena alimentària el dret a l'alimentació des de la perspectiva de l'urbanisme feminista.

Resultats obtinguts

Després d'aquest procés realitzat als 3 territoris, els resultats que han sorgit d'aquest projecte són:

- Document del diagnòstic participat per les dones i identitats dissidents en defensa del dret a l'alimentació de cada territori (aquest document)
- Presentació dels resultats a cada territori + relatoria gràfica de la reflexió final de cada territori
- Càpsula de vídeo de cada territori que parla sobre els principals temes que han aparegut dins d'aquesta recerca a través de la veu de les persones que hi van participar
- Càpsula de vídeo resum transversal a les reflexions després de la realització dels tres diagnòstics.
- Publicació sobre la metodologia utilitzada
- Espai virtual/ landing on s'hi poden trobar tots els materials resultants, posant especial èmfasi en la territorialització de les iniciatives en un mapa dels tres territoris.

Aproximació des de l'urbanisme feminista

El concepte de gènere és encunyat en la dècada dels setanta com una categoria d'anàlisi de la realitat. Joan Scott¹ (1996: 289) ho defineix com "un element constitutiu de les relacions socials basades en les diferències que distingeixen els sexes, i el gènere és una forma primària de relacions significants de poder".

La inclusió de la perspectiva de gènere permet reconèixer la diversitat d'experiències i necessitats, però perquè aquesta aproximació sigui realment completa és necessari aplicar-la des d'un enfocament interseccional. Tal com expliquen Patricia Hill Collins i Sirma Bilge² (2019), la interseccionalitat considera «que els principals eixos de les divisions socials en una determinada societat i en un moment donat, per exemple, la raça, la classe, el gènere, la sexualitat, la dis/capacitat i l'edat, no funcionen com a ens independents i mútuament excloents, sinó que es construeixen els uns sobre els altres i actuen junts» (2019:16) "També són categories que adquireixen significat a partir de les relacions de poder del racisme, el sexisme, l'herosexisme i l'explotació de classe" (2019:18).

L'urbanisme feminista inclou la perspectiva de gènere interseccional en la metodologia de treball, que consisteix a fer servir les tècniques adequades per a incloure diversos sectors de persones (diversitat d'edats, sexe, procedència, diversitat funcional, gent associada i persones a títol personal, etc.).

Tradicionalment, l'urbanisme s'ha considerat una matèria neutra, és a dir, que la manera de dissenyar els diferents espais no beneficiava ni afectava cap persona o col·lectiu. Però, des dels anys setanta, el feminisme ha demostrat que això no és cert i ha treballat per posar la vida de les persones al centre de les decisions urbanes. Vivim en una societat desigual en què les persones tenim diferents oportunitats i obligacions depenent de si som dones, homes o tenim identitat no binària, i aquesta desigualtat es veu reflectida en la manera com es construeix l'espai.

El principal instrument utilitzat per la planificació urbana durant dècades ha estat la zonificació, separant els diferents usos urbans i convertint-se en un mecanisme de separació, segregació i aïllament físic i social en el territori (Col·lectiu Punt 6, 2019³).

---

¹ Scott, Joan (1996) "El género: Una categoría útil para el análisis histórico". En: Lamas, Marta (Comp), "El género: la construcción cultural de la diferencia sexual". PUEG, México, p. 265-302.

² Hill Collis, Patricia y Bilge, Sirma (2019) "Interseccionalidad" Editorial Morata, Madrid.

³ Col·lectiu Punt 6 (2019) "Urbanismo Feminista. Por una transformación radical de los espacios de vida" Virus Editorial

Davant d'aquesta manera de simplificar la realitat de l'urbanisme tradicional, l'urbanisme feminista treballa des de la perspectiva de gènere interseccional, aportant una visió més àmplia de les persones en plantejar que les dones i els homes viuen i experimenten l'espai de maneres diferents i té en compte la diversitat més enllà del sexe, incorporant altres característiques que influeixen en la manera com les persones experimenten els espais: ètnia, edat, religió, discapacitat, etc. Per tant, l'enfocament de gènere pretén demostrar que dones i homes fan un ús diferent dels espais a causa dels rols de gènere, però també que les dones entre si i els homes entre si fan un ús diferent que dependrà de les altres característiques de la persona, com l'edat: les necessitats d'una adolescent de 15 anys seran diferents de les d'una dona de 70 anys.

L'urbanisme feminista posa en el centre la vida quotidiana. El concepte de vida quotidiana engloba el conjunt d'activitats que les persones desenvolupem, sigui de manera rutinària o eventual. És a dir, aquesta recull tant les activitats que fem de manera habitual —preparar el menjar o recollir a les criatures de l'escola— com les que realitzem de manera extraordinària —anar a l'hospital o assistir a una celebració— i que, independentment de la seva temporalitat, són imprescindibles per a la sostenibilitat de la vida. La vida quotidiana no es pot desvincular d'un espai compartit i d'un temps finit, és a dir, del conjunt d'activitats que es fan en un temps concret i en un espai determinat.

La vida quotidiana es pot concretar en quatre esferes:

- **Esfera productiva:** Activitats relacionades amb la producció de béns i serveis, les quals normalment suposen una remuneració en forma de salari.
- **Esfera reproductiva:** Activitats bàsiques per a la sostenibilitat de la vida, inclouen la cura pròpia, la cura d'altres persones i d'altres éssers vius i estan relacionades amb proporcionar habitatge, nutrició, vestit i cura.
- **Esfera pròpia:** Activitats relacionades amb el desenvolupament personal i intel·lectual de cada persona. Dins d'aquesta esfera es troben la vida social, els esports, l'oci, el temps lliure, les aficions, etc.
- **Esfera política:** Acció per a la fonamentació i conservació de la comunitat política. Crea les condicions per a la continuïtat de les generacions, per al record i per a la història. Són les activitats relacionades amb la participació social, cultural i política.

En la realitat, aquestes esferes es barregen entre si i pot afirmar-se que les tasques de reproducció tenen més importància si s'entenen com les necessàries per a la cura de la vida humana, sense les quals les altres esferes no es podrien desenvolupar.

Figura 1: Les esferes de la vida quotidiana

Aquestes activitats es duen a terme en un suport físic (barri, ciutat, territori) i en un temps determinat. En cada una d'aquestes quatre esferes de la vida quotidiana les persones fem diferents activitats.

L'urbanisme amb perspectiva de gènere dona el mateix valor a totes les esferes a l'hora de planificar i dissenyar espais, a diferència de l'urbanisme tradicional, que ha prioritzat l'esfera productiva del treball, responent a un model de societat capitalista i patriarcal. L'anàlisi de la vida quotidiana en l'urbanisme serveix per prendre consciència de la complexitat de la realitat i de les múltiples activitats que realitzen les persones en el dia a dia, i això permet entendre la diversitat de necessitats que coexisteixen als nostres pobles i ciutats. L'espai públic, els carrers, els habitatges, els transports i la resta d'espais que utilitzem regularment són els llocs on es desenvolupen les nostres vides i, per tant, han d'ajustar-se a les diferents necessitats que tenim les persones.

Les cures des d'una perspectiva ecofeminista

La cura és "Una activitat d'espècie que inclou tot allò que fem per a mantenir, continuar i reparar el nostre món de tal forma que puguem viure en ell tan bé com sigui possible. Aquest

món inclou els nostres cossos, els nostres éssers i el nostre entorn, tot qual busquem per a entretenir-lo en una xarxa complexa que sosté la vida”⁴

La mirada ecofeminista⁵, en la qual tant el feminisme com l'ecologisme plantegen una millora de la qualitat de vida del conjunt de la societat, ens permet abordar conjuntament els criteris de gènere i sostenibilitat. Aquesta mirada que planteja l'ecofeminisme crítica, d'una banda, el model de producció i consum que viu d'esquena a l'equilibri natural i al benestar humà i per un altre, al sistema patriarcal que supedita la llibertat i els drets de la meitat de la humanitat⁶.

Davant la crisi ambiental (pic del petroli, crisi climàtica, creixents problemes d'accés a l'aigua, les substàncies químiques artificials d'efectes desconeguts en els éssers humans) i la crisi de cures (trasllimitació de temps humans, molt especialment dels temps de les dones)⁷ s'identifica al sistema capitalista i patriarcal com a productor d'insostenibilitat i d'injustícia i causant de la deterioració de les condicions i la qualitat de vida.

Cristina Vega⁸ afirma que l'atenció als cossos en el cicle de vida no es pot entendre al marge de l'aprovisionament i gestió de l'aigua, l'espai habitable, la producció d'aliments o les condicions ambientals per al resguard de la salut, el benestar i el territori.

Els conceptes de reproducció i sosteniment de la vida apunten en aquesta direcció i situen la naturalesa, l'espai i, de manera particular, els cossos en el punt de mira.

---

⁴ Tronto, Joan (2005) Cuando la ciudadanía se cuida: una paradoja neoliberal del bienestar y la desigualdad En Rincón, A., Congreso Internacional Sare 2004: ¿Hacia qué modelo de ciudadanía?, Bilbao: EMAKUNDE-Instituto Vasco de la Mujer, pp. 231-253.

⁵ Puleo, Alicia. En Reportaje “Claves del ecofeminismo” disponible en Mujeres en Red: <https://www.mujaeresenred.net/spip.php?article1714>

⁶ Valdivia Gutiérrez, Blanca (2020). La ciudad cuidadora. Calidad de vida urbana desde una perspectiva feminista. Tesis doctoral. Disponible en: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/671506#page=1>.

⁷ Grupo de Ecofeminismo, Ecologistas en Acción “Menos para vivir mejor. Ecofeminismos, anticapitalismo y mundo urbano.” 2011

⁸ Vega Solís, Cristina (2019) Reproducción social y cuidados en la reinvencción de lo común. Aportes conceptuales y analíticos desde los feminismos. Revista de Estudios Sociales 70, 49-63 1 octubre de 2019.

El dret a l'alimentació⁹

“Necessitem alimentar-nos per viure. És una qüestió que ens travessa a tots els éssers vius. Els aliments són la nostra font d'energia: a través dels seus nutrients, els nostres cossos són capaços de funcionar i fan possible que desenvolupem les nostres vides”¹⁰.

Ens trobem en un context de crisi alimentària global, on 924 milions de persones es troben en una situació d'inseguretat alimentària greu. Tot i produir menjar suficient per quasi el doble de persones que habiten el planeta, segons dades de la FAO i la ONU: un 30% de la població mundial té problemes per poder-se alimentar i un 40% de la producció d'aliments es desaprofiten.

L'alimentació és un terreny més en disputa entre dret i negoci, aspecte que afecta l'accés de la població a l'alimentació, des de l'accés a la terra, fins a la compra i distribució d'aliments. La major part de la compra de productes alimentaris quotidians (entre un 45 i un 65%) s'adquireixen mitjançant la gran distribució alimentària. Ens trobem davant d'un procés de concentració de la distribució alimentària que es va agreujant de forma constant. Entre el 2002 i el 2014 el nombre d'establiments de les 50 primeres empreses ha augmentat un 27% i la superfície un 31%¹¹.

En general, hi ha diversos aspectes culturals i socials del context actual que afecten i condicionen la cultura alimentària, i podrien posar en risc el dret a l'alimentació:

- **Manca de traspàs entre generacions dels sabers culinaris.** Així com el coneixement de la procedència dels aliments, propietats, formes de cuinar, planificació de l'alimentació.
- **Desconeixença de la cuina del territori,** els aliments i les seves propietats, per a tothom, però especialment, per a joves i per a les famílies migrants.
- **Desinformació generalitzada del que mengem:** d'on provenen els aliments, les propietats, la seva conservació i els sabers locals.
- **Campanyes publicitàries agressives** que no fomenten una dieta equilibrada, i manca de regularització pública d'aquestes, o estratègies públiques amb moltes febleses, com és el cas del Nutri-Score.

---

⁹ Per fer aquest diagnòstic s'han consultat diversos estudis realitzats anteriorment, com per exemple l'Informe d'exclusió social en l'àmbit alimentari de la Diputació de Barcelona o l'Informe sobre el dret a l'alimentació a Catalunya. Impactes de la pobresa alimentària a Ciutat Vella i Nou Barris (Barcelona). Observatori DESC, Entrepobles i EdPAC. 2014.

¹⁰ “Llavors feministes per sembrar cures comunitàries. Sistematització de pràctiques de cura del territori al voltant de la sobirania alimentària i agroecològica feminista al Camp de Tarragona.” Aurora Sáez Rodríguez i Joana Bregolat i Campos, CooperAcció.

¹¹ Indicadors de Sobirania Alimentària a Catalunya, Arran de Terra II

- **Pèrdua del ritual de menjar.** L'alimentació cada vegada és menys ritual i més tràmit, a causa dels ritmes de vida accelerats. Això fa que s'entengui com un deure, que majoritàriament recau sobre les dones. També s'han convertit en habituals els plats preparats, processats o de menjar ràpid, en detriment de la nostra salut alimentària.
- **Manca de la participació de la comunitat en les decisions del cicle alimentari:** avaluació d'aliments, enquestes de necessitats i demandes, participació en els preus, etc.
- **La medicalització de l'alimentació** utilitzant els aliments al servei d'un servei mèdic hegemònic, a la vegada que es promocionen suplementos que són innecessaris amb una alimentació equilibrada.
- **Males condicions laborals del sector de l'alimentació:** Per exemple, temporeres i temporers de la fruita, treballadores i treballadors en càrniques, supermercats, etc. són sectors d'activitat precàries on sovint treballen persones migrades en situació administrativa irregular.
- **Cultura de l'estètica i imatge:** Fa que considerem que la fruita i la verdura només sigui comestible quan està en condicions estètiques boniques i brillants, afavorint així el malbaratament.
- **El poder de les grans empreses i la pèrdua del petit comerç:** El petit comerç cada vegada té més dificultats de mantenir-se a Barcelona davant de cadenes o grans empreses amb horaris laborals més amplis, una estructura empresarial més elevada i capacitat de mantenir els productes a preus baixos. Aquest fet afavoreix la desinformació sobre l'origen i el trencament de la cadena de proximitat.
- **Manca de polítiques públiques per fomentar una alimentació sostenible:** En el marc de Barcelona és molt recent el treball i l'aposta per a una alimentació sostenible. Actualment, el govern municipal està treballant en una "Estratègia d'Alimentació Saludable i Sostenible Barcelona 2030¹²" amb l'objectiu d'erradicar la inseguretats alimentària, augmentar la superfície de sòl agrari, així com treballar de forma transversal, i d'acord amb l'Assemblea General de les Nacions Unides, la garantia de l'accés a la població a una alimentació saludable i sostenible. L'aposta i desplegament de les polítiques públiques en aquesta línia és un aspecte clau per a la transformació del sistema de forma estructural.

---

¹² Estratègia d'Alimentació Saludable i Sostenible Barcelona 2030
https://www.alimentaciosostenible.barcelona/sites/default/files/2022-11/Dossier%20resum%20executiu%20Estrategia_dAlimentacio_Sostenible_BCN%202030%20DEF.pdf

2. Estudi previ del context als barris de Verdum, Prosperitat i Roquetes de Barcelona

A Nou Barris, Barcelona s'identifiquen tres factors condicionants clau per garantir el dret a l'alimentació:

1. La problemàtica econòmica: La precarització de les condicions de vida
2. L'entorn físic: habitatge i territori
3. L'autonomia i edat: Infants, adolescents, gent gran i dependències

Considerarem el gènere com un condicionant transversal. Al 2023, el 51,8% de la població que viu a Roquetes són dones, mentre que a la Prosperitat són 53,2% i al Verdum 53,7%. Per a fer una diagnosi sobre el dret a l'alimentació cal tenir en compte que les dones pateixen més risc de precarietat, tenen més esperança de vida, i a més, socialment s'ha relegat sobre elles el rol de cura (de les persones, de la llar, etc.), aspecte que fa que el coneixement i utilització de l'entorn i territori estigui més vinculat a les pràctiques comunitàries i de cures, a més d'un ús més intensiu de la llar també des d'aquesta perspectiva, del subministrament de menjar i cures familiars.

Problemàtica Econòmica: la precarització de les condicions de vida

Roquetes, tal com mostren les dades oficials de l'Ajuntament de Barcelona, es troba entre els 10 barris amb rendes més baixes de Barcelona, molt similar a Verdum i a la Prosperitat, que només se situen pocs punts per sobre. Aquest fet afecta frontalment al dret a l'alimentació. Segons l'Índex de Privació de Material Severa, un 18,2% de la població de Nou Barris viu en situació d'endarreriment en el pagament dels rebuts, de no poder fer front a despeses imprevistes ni a anar de vacances almenys un cop l'any, o no poder disposar de televisió, automòbil, rentadora, entre altres situacions que s'utilitzen d'indicadors. Aquesta dada està molt per sobre de la mitjana de Barcelona, només superada pel Districte de Ciutat Vella. Pel que fa a l'alimentació, destaca que el 7,6% de les llars de Nou Barris no poden assumir la despesa per fer un mínim de dos àpats de proteïna a la setmana.

Un indicador vàlid i utilitzat per mesurar les desigualtats de la ciutat és l'esperança de vida en néixer. Mentre que el 2011 a Nou Barris la mitjana era de 82,7 anys, en altres districtes com Les Corts era de 85,6 anys, i 84,6 a Sarrià i Sant Gervasi.¹³

En general, la precarietat té el risc de **prioritzar el factor preu per sobre de la salut** (manca de productes frescos, variats i de qualitat, prioritat de productes barats amb baix valor nutritiu i

---

¹³ Informe sobre el dret a l'alimentació a Catalunya. Impactes de la pobresa alimentaria a Ciutat Vella i Nou Barris (Barcelona). Observatori DESC, Entrepobles i EdPAC. 2014

repetitius, o prioritat de les ofertes). De quines altres maneres pot condicionar la precarietat al dret a l'alimentació?

- **Manca d'accés a productes alimentaris per nadons:** Els productes específics per a nadons són més cars, i per tant, en casos d'escassetat de recursos econòmics es pot patir problemes d'accés. Hi ha una manca de cobertura per part de la seguretat social en certs aliments necessaris per nadons, per exemple, llets específiques, productes derivats d'intoleràncies, etc.
- **Manca d'atenció a les necessitats alimentàries de les adolescents:** En l'adolescència hi ha risc de consumir productes més econòmics i menys saludables, havent de passar per sobre de les necessitats nutricionals d'aquesta edat.
- **Manca de productes necessaris per una dieta saludable:** Manca de productes frescos perquè tenen cost més alt.
- **Manca de planificació:** La inestabilitat laboral (jornades parcials, horaris rotatius, flexibilitat, etc.) fa que sigui més difícil construir uns bons hàbits alimentaris (dinars ràpids, al tren, processats o preparats, etc.), i provoca una menor capacitat de planificació: tant pel que fa a les compres grans que afavoreixen l'economia, com dels menús familiars o col·lectius que afavoreixin la varietat i una dieta equilibrada.
- **Manca de conciliació familiar:** La inestabilitat i les condicions laborals assenyalades anteriorment pot produir dificultat d'al·letament per als nadons, o manca d'acompanyament en els àpats als infants i adolescents, afavorint així mals hàbits a l'hora de menjar, disminució de la detecció i el seguiment dels trastorns de conducta alimentària, entre altres.
- **Pèrdua del valor simbòlic i comunitari de l'alimentació.** Menjar en companyia d'altres persones (familiars, companys/es de pis o de feina, o altres persones de la comunitat) és culturalment un acte de cohesió. Per tant, la manca d'aquestes trobades per horaris, o capacitat econòmica és perjudicial per la consolidació de les xarxes relacionals.

Quins ajuts o elements hi ha per ajudar a revertir aquesta situació? Com funcionen?

- **Les beques menjador:** El gran gruix de les famílies no accedeixen a les beques menjador. A partir de secundària, les beques pràcticament desapareixen, però no la seva necessitat.
- **Centres de distribució d'aliments:** Dependre d'aquests centres per alimentar-se fa que es tingui una manca de capacitat d'escollir, i porta sovint a dietes poc variades i equilibrades, amb poc producte fresc.
- **Menjadors socials:** Hi ha poques opcions i depenent dels circuits de derivació pot ser difícil tenir accés a una plaça.

Aquests condicionants socioeconòmics dificulten una alimentació variada i equilibrada, que aporti els nutrients necessaris per tenir una vida sana i digna. La mala alimentació provoca manca de concentració, falta d'energia i afectació a la salut, tant física com mental, que pot tenir conseqüències negatives per al desenvolupament de la vida quotidiana, així com el

rendiment a la feina, fent més difícil sortir de l'espiral de la precarietat per manca d'opcions d'assolir altres feines amb millors condicions.

Quan parlem de precarietat, parlem de escassetat de recursos econòmics, des de la manca d'accés al mercat laboral regularitzat, els baixos sous, fins a les baixes pensions. Des de la perspectiva de gènere, en aquest sentit hi ha dos conceptes a tenir en compte: la feminització de la pobresa i la feminització de la vellesa.

Les dones participem dels sectors productius més precaritzats (hosteleria, educació, sanitat, neteja i cura de les llars...), amb pitjors condicions laborals (per exemple, jornades partides, per torns o a temps parcials) i cobrant menys que els homes. En el cas de Roquetes, el 57,8% de les persones que estan a l'atur són dones. Aquesta realitat sumada amb el rol de cures que continua recaient sobre les dones, dificulta encara més sortir de la precarietat. Nou Barris és el districte amb un major nombre de persones ateses pels serveis socials, essent 11.073 persones, que representen el 14,8% de la ciutat de Barcelona. El 64,6% de les persones ateses per serveis socials són dones. Això pot ser a causa, per una banda, de la feminització de la pobresa, i per altra banda, del rol de gènere femení, on les dones acostumen a ser les proveïdores d'alimentació, cures i qui s'encarrega de la gestió de les necessitats materials bàsiques a les llars. Alguns dels col·lectius amb major risc són les famílies monomarentals, les dones migrants i les dones grans.

Les famílies monomarentals encapçalades per dones, tenen major risc de patir pobresa alimentària, i menys disposició de temps per a la preparació i planificació d'una bona alimentació, saludable i variada. El 14% dels nuclis de Roquetes són monomarentals, i el 3% monoparentals; a Verdum son 12% de monomarentals i 8,5 de monoparentals, i a la Prosperitat 11% monomarentals i 2% monoparentals.¹⁴

Les persones amb nacionalitat estrangera representen un 23,6% de la població total del barri de Roquetes, similar a Verdum, que representen el 24,1%, mentre que al barri de la Prosperitat la xifra és de 18,1%. En els tres barri Hondures és la nacionalitat principal i hi ha més dones que homes, essent, respecte la població de nacionalitat hondurenya el 62,5% a Roquetes, 61,7% a Verdum i el 65,4% a la Prosperitat.¹⁵

Tenint en compte la feminització de l'envelliment, i la manca de regularització del treball remunerat que han patit les dones majors de 65 anys provocant que actualment visquin amb pensions molt baixes, són un col·lectiu amb dificultats d'accés a l'alimentació. Les dones

---

¹⁴ Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona. Font: Idescat, a partir del Cens de població i habitatges 2011 de l'Institut Nacional de Estadística (INE).

¹⁵ Dades elaborades a partir de les dades del Departament d'Estadística i Difusió de Dades Ajuntament de Barcelona 2021

tenen més esperança de vida que els homes (88,4 anys, front 81,6), tot i que envelleixen en pitjors condicions de salut.

Als tres barris (Roquetes, la Prosperitat i Verdum) hi ha més dones grans que viuen soles: de la població de gent gran que viu sola, a Roquetes el 75,3% son dones, a la Prosperitat són el 77,2% i a Verdum el 87,1%¹⁶. Així i tot, cal tenir en compte que els homes grans que viuen sols són un perfil vulnerable pel que fa al dret a l'alimentació, a causa del rol de gènere, que provoca la manca d'hàbits, rutines, coneixement i habilitats per cuinar i comprar productes de primera necessitat.

Amb la problemàtica de l'habitatge que pateix Barcelona, en concret dels lloguers, els alts lloguers en comparació amb els baixos sous o pensions, situen a moltes famílies a la tessitura de "llar o aliment", en el qual, la majoria tria llar. Aquest fet s'agreuja, per exemple, en el cas de la gent gran que és un perfil de la població que culturalment té molt arrelades les seves obligacions de pagar el gas, la llum, el lloguer, posant a la balança mantenir el seu habitatge, en detriment de la seva salut alimentària. Els desnonaments (visibles o invisibles) i la inestabilitat habitacional poden posar en risc, també, la construcció sòlida de la comunitat de barri.

Una de les conseqüències sobre la salut més evidents en els últims anys, és l'augment d'estats depressius i el consum d'ansiolítics, principalment en dones que es veuen sobrepassades per la situació, d'assumir el patiment i la major part de la càrrega familiar, sovint amb poc reconeixement.¹⁷

---

¹⁶ Idem

¹⁷ Informe sobre el dret a l'alimentació a Catalunya. Impactes de la pobresa alimentaria a Ciutat Vella i Nou Barris (Barcelona). Observatori DESC, Entrepobles i EdPAC. 2014

L'entorn Físic: habitatge i territori

Els tres barris tenen un percentatge similar d'habitatges principals, essent entre el 86 i el 88% dels habitatges. Pel que fa al règim de tinença, predomina la propietat per sobre del lloguer, especialment a Roquetes, amb un 82,7% dels habitatges en propietat al 2011. A la Prosperitat l'habitatge en propietat és del 77,9% i a Verdum el 78,1%. I un el 2011, xifra molt més alta que la resta de la ciutat, on l'habitatge de lloguer se situa a un 30%. Hi ha pocs habitatges de grans dimensions, fet que fa situar la superfície mitjana dels habitatges un 51,9 m² a Roquetes, 61,6 m² a la Prosperitat i 59,5 m² a Verdum¹⁸. En els últims anys, s'han instal·lat a Roquetes dues cooperatives d'habitatge en cessió d'ús, que contribueixen a diversificar la forma de tinença i posen en pràctica una vida comunitària des de la comunitat cooperativa: La Morada i Cirerers.

Tenint en compte que, per exemple, el 18,49% dels habitatges a Roquetes no tenen calefacció, les condicions residencials de les persones poden condicionar l'accés a l'alimentació. Quines?

- **Llars precàries:** Viure en habitatges que no tenen les condicions mínimes per a la preparació o manteniment d'aliments afecta directament el dret a l'alimentació. En són exemples: Famílies amb necessitat d'estalviar en subministraments que no poden elaborar plats que impliquin molta despesa, habitatges sense les condicions físiques o manca del material bàsic, per exemple, quan s'espantilla la nevera i no hi ha capacitat econòmica per substituir-la sense planificar-ho.
- **Infrahabitatge:** Viure en pensions després de processos de desnonament, lloguer d'habitacions o sense sostre, dificulta la preparació d'aliments o comptar amb un lloc adequat per menjar. El cas de les persones sense sostre és el més greu per la manca de subministraments per mantenir o cuinar els aliments i per manca d'espai adequat per consumir-los.
- **Residències:** Les persones que viuen en residències sovint tenen menús preestablerts que acostumen a ser molt industrials, processats i amb molts olis, sense capacitat d'escollir. A més, com que les ràtios de les residències són molt altes, no sempre es dedica el temps necessari a les persones i els àpats.

De la mateixa manera, viure en un determinat entorn físic condiona l'accés a l'alimentació. En aquest cas, Roquetes, Verdum i la Prosperitat es caracteritzen per ser barris de Barcelona amb mixticitat d'usos (habitatge, comerços i serveis). Això permet, d'una banda, construir

---

¹⁸ **Els habitatges cadastrals per barris. Any 2022.** Departament d'Estadística i Difusió de Dades. Ajuntament de Barcelona. Font: Direcció General del Catastro. Ministerio de Hacienda y Función Pública. Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Hisenda. Lectura de l'Impost de Béns Immobles 2022. https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/catala/Estadistiques_per_territori/Barris/Habitatge_i_mercat_immobiliari/Dades_cadastrals/habitatges/a2022/sup2022.htm

relacions de proximitat entre aquests elements, i per altra banda, tenir varietat d'opcions de comerç en l'àmbit de l'alimentació. Compten amb un teixit comercial ric i divers, que permet cobrir les necessitats bàsiques i diàries en un radi de proximitat. També compta amb diversitat de bars i restaurants que actuen com a espais de trobada.

Tot i això, pateix una **manca de transport públic** que dificulta la mobilitat i pot dificultar l'accés a l'alimentació. La xarxa de bus és escàs, amb poca freqüència i recorregut, i amb limitades opcions de mobilitat nocturna. La forta orografia i la manca d'equipament pel que fa al transport públic, dificulta l'ús de la bicicleta, ja que per una banda, el desnivell desincentiva, i per altra banda, no hi ha opcions d'intermodalitat que permetin pujar les bicicletes al bus. Aquesta realitat fa que la mobilitat de la gent sigui majoritàriament en motocicleta.

A més, a Nou Barris, així com a tota la ciutat, també hi ha una manca generalitzada d'**espais de socialització i trobada que s'escapin del consum**. Els equipaments comunitaris de barri tenen un paper rellevant sobre aquest tema, però es valora que la gestió de l'espai va lligat a un excés de burocràcia que no facilita l'accés a la reserva de sales per a trobades informals (cal avisar amb temps, gestionar la reserva que ho fan les treballadores, etc.). La ubicació dels tres barris però, permet fer activitats físiques i de trobada a l'aire lliure, sobretot gràcies a la proximitat amb la muntanya de Collserola i Turó de la Peira, així com comptar amb parcs urbans com el de la Guineueta o del Pla de Fornells, o bé jardins com el de Rodrigo Caro.

En general, treballar a prop d'on es viu té un impacte directe amb la qualitat de vida: permet consumir al barri, donant així suport a l'economia local, i tenir temps lliure per dedicar a fer activitats al barri. A més, viure i treballar en un radi de proximitat fa reduir la mobilitat, i en conseqüència, tenir cura del medi ambient.

L'autonomia i l'edat

En general, la situació que tenen comuna els infants, adolescents, gent gran i persones amb discapacitats o dependències, és la manca d'autonomia. De forma reconeguda i registrada, a Roquetes, la Prosperitat i Verdum entre el 9 i l'11% de la població viu amb discapacitat, xifra molt més alta que el total de la ciutat, on és de 8,1%. Tot i que a Roquetes hi ha més homes amb discapacitat reconeguda que dones, hi ha més dones a la Prosperitat i Verdum. També hi ha més dones que homes amb situació de dependència.

La discapacitat i dependències reconegudes ens poden indicar dificultats en l'accés al dret a l'alimentació, entre altres béns bàsics, perquè ambdues fan referència a l'autonomia personal per dur a terme les activitats de la vida diària. Les pràctiques alimentàries i la manca d'accés de determinats col·lectius a l'alimentació són determinants socials de la salut, afectant la salut comunitària.

Les infants i adolescents

La mala alimentació en la infància i l'adolescència pot tenir conseqüències severes sobre la capacitat de concentració, el desenvolupament físic i cognitiu dels infants i adolescents i la gestió emocional. També pot tenir conseqüències sobre la salut física, per exemple, el desenvolupament de malalties, al·lèrgies i intoleràncies.

Un dels elements importants que pot ajudar a garantir el dret a l'alimentació des dels serveis públics i educatius són els **menjadors escolars**. Aquests, però, pateixen molts dèficits en el sistema que també té conseqüències sobre la salut. Quins són els seus dèficits?

- Manca de producte de qualitat (varietat, ecologia i proximitat) amb varietat d'opcions per intoleràncies i diversitats culturals o religioses.
- Manca de bona gestió: torns molt ràpids en espais molt freds.
- No es dona importància a la vessant educativa d'aquests espais, sinó que l'espai temps de menjar es converteix en un tràmit.

Per què els adolescents (i pre-adolescents) són un col·lectiu especialment vulnerable per al dret a l'alimentació?

- Exposició a elements que incentiven el consum, per exemple, de begudes ensucrades o energètiques: xarxes socials, publicitat, i en alguns instituts es troben màquines de venda de begudes energètiques.
- Dependència dels progenitors i tutors, i del seu acompanyament en els bons hàbits. En aquest sentit, a vegades la manca de conciliació o coincidència durant períodes de vacances dificulta aquest acompanyament i la manca de referents o supervisió.
- Les noves generacions dediquen menys temps a la cuina i els manquen habilitats, coneixements o temps per a la gestió i planificació familiar o de convivència. Això

provoca alimentació basada en cuina ràpida, menys de temporada, més precuinades, etc.

- Pèrdua d'hàbits de menjar en família fa que es perdin hàbits en relació a la salut i l'alimentació, i la consciència del que es menja.
- Els tallers o activitats comunitàries en relació a l'alimentació no arriben al jovent, o no interessen.
- Etapes on l'autoimatge té molta importància, aspecte que suposa un risc que apareguin trastorns alimentaris (anorèxia, bulímia, especialment present en les noies) o altres qüestions de salut mental vinculades amb els hàbits alimentaris, per exemple, la depressió o l'alcoholisme.

Quines són les conseqüències de la manca de menjadors escolars, o la mala qualitat sobre aquests?

- En la salut: capacitat de concentració, el desenvolupament físic i cognitiu dels infants i adolescents i la gestió emocional, cansament, ansietat, diabetis, manca d'energia...
- En els hàbits, per exemple, l'abús de les pantalles, o l'abús de productes no saludables (*bolleria*, begudes energètiques...).
- Mals hàbits a l'hora de menjar (amb pantalles, la higiene, provar aliments diferents, servir-se un mateix, etc.) sobretot en la infantesa edat clau per a la construcció d'uns bons hàbits.
- En la disminució de la detecció i la intervenció sobre trastorns de les conductes alimentàries.
- Produeix més soledat i pèrdua de la cultura del menjar com una activitat compartida i de gaudi. Hi ha joves que no compten amb la companyia ni supervisió d'adults durant els àpats.

En conclusió, el dret a l'alimentació és un dret bàsic per garantir la igualtat d'oportunitats, en termes educatius i professionals. La manca d'accés a l'alimentació o la mala alimentació pot contribuir a generar desigualtats respecte les persones que ho pateixen, ja que té conseqüències severes en molts àmbits: la salut física i mental, l'estat d'ànim, els hàbits, etc.

La gent gran

Més enllà de les qüestions econòmiques, per què les persones grans tenen risc de ser un col·lectiu especialment vulnerable?

- L'aïllament social de les persones grans fa perdre l'interès amb menjar, i per tant, hi ha una tendència a la practicitat.
- Els homes grans que viuen sols, a causa del rol de gènere provoca la manca d'hàbits, rutines, coneixement i habilitats per cuinar i cuidar-se.
- Les barreres arquitectòniques amb les que algunes persones es troben a l'hora de sortir al carrer (escales, pujades, etc.) fa que evitin anar a comprar, dificultant així la

planificació dels àpats reduint l'exercici físic, etc. alhora que es redueixen les relacions socials vinculades al veïnat i anar a comprar al barri.

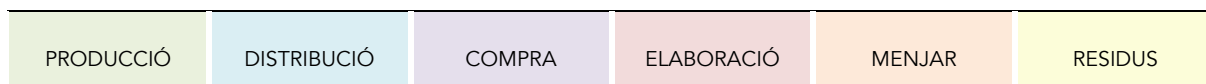
- Manca de suport dels familiars a prop i dificultat d'establir vincles de relació veïnal.

Quines conseqüències de salut té la mala alimentació?

Hi ha malalties que poden ser produïdes per la pròpia alimentació: riscos cardiovasculars, diabetis, celiaquia, etc. en persones adultes, però cada vegada més joves. Aquest aspecte de salut s'agreuja en persones grans quan persones amb condicionants o malalties d'aquest tipus no tenen accés a una alimentació necessària per la seva salut. D'aquesta manera, el dret a l'alimentació està directament vinculat al dret a una vida digna.

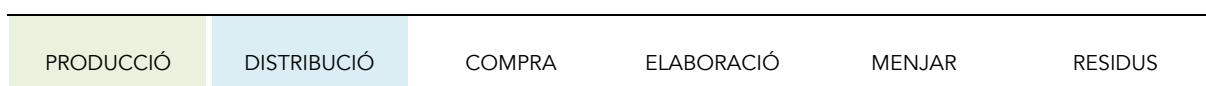
3. Pràctiques de sobirania alimentària als barris de Roquetes, Verdum i la Prosperitat

La garantia del dret a l'alimentació requereix tenir en compte tot el cicle, des de la producció, fins la distribució, compra, menjar i la gestió dels excedents o residus.

Per a poder desenvolupar aquestes activitats, es necessita d'unes condicions materials i físiques.

Els parcs agraris com a espais de producció agrícola

El **Parc Agrari** de producció agrícola més proper als barris estudiats és el Parc Agrari el Baix Llobregat, així com alguns sectors del Parc Natural de Collserola. Tot i la proximitat, s'estableix poca relació entre la pagesia, i els barris de Barcelona i de Nou Barris.

Les possibles relacions que hi podria haver amb el barri seria a través de:

- Pagesia que fa comandes a domicili
- Pagesia que distribueix als barris, mercats i agrobotigues
- Mercats de Pagès
- Mercats Municipals i les seves parades
- Grups de consum
- Compra directa de productores
- Masies de Collserola (actualment actives en producció agrícola Can Calopa amb vinyes i oliveres, Can Masdeu amb un hort comunitari i Can Carlets amb mandarines).

Teixit comercial vinculat a l'adquisició i compra d'aliments: Les agrobotigues

Pel que fa a l'adquisició i compra d'aliments, hi ha diversitat de comerços destinats a la compra d'aliments al districte.

Diagnòstic participat per les dones i identitats dissidents
en defensa del dret a l'alimentació a Barcelona

Les **Agrobotigues** són punts de venda de les cooperatives agràries, formades per socis agricultors on es fomenten els productes de proximitat i venda directa. Segons la Diputació de Barcelona¹⁹, la pagesia que fa comandes a domicili, i a agrobotigues són les següents:

Ni a Roquetes, Verdum ni Prosperitat no es troba cap agrobotiga ni pagesia que reparteixi a domicili.

Mercats de pagès

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Els **Mercats de Pagès** són iniciatives que promouen la sobirania alimentària amb suport municipal. Treballen per oferir productes ecològics i de proximitat, de temporada i de productors i productores locals, fent accessible una alimentació sana i fresca a la ciutadania, i majoritàriament, sense intermediaris, és a dir, existeix una relació de proximitat entre la paradista i la persona productora. Actualment n'hi ha 7 a Barcelona, segons l'Ajuntament de Barcelona, repartits en diferents districtes de la ciutat: Vallcarca, La Sagrera, Poble-sec, El Fort

¹⁹ Parcs.diba.cat, Diputació de Barcelona

<https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1uJRB0YNTndqChyaqiKe8rZVnVyPPsmvH&ll=41.40983526822605%2C2.1471130240419223&z=12>

Pienc, El Guinardó, Mercat de l'Esquerra de l'Eixample i Mercat de Sants. N'hi ha tres en format reduït a l'Eixample, Ciutat Vella i l'Esquerra de l'Eixample. La Xarxa de Consum Solidari en suma dos, un a Sagrada Família i un a Sants-Les Corts.

Cap d'aquests correspon al Districte de Nou Barris. Els més propers són:

- La Sagrera, plaça Masadas: Cada dos diumenges, de 9h a 14h.
- El Guinardó, plaça Maragall: Cada dissabte, de 9h a 13:30h.

El barri que es troba més distanciat respecte l'accés als mercats de pagès és Roquetes. La distància d'aquests mercats respecte el barri és entre 20 i 30 minuts amb transport públic, i entre 45 i 60 minuts a peu.

Mercat Municipal

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

El **Mercat Municipal** del barri de Roquetes és el Mercat de Montserrat. Es troba a la Via Favència 241, construït el 1960 amb l'objectiu d'omplir els buits de proveïment de menjar que es creaven en els nous barris crescuts a la perifèria a la dècada dels 60, i garantir així l'abastament de menjar al veïnat. L'horari és els dilluns, dimarts, dimecres, dijous i dissabtes de 07:30h a 14h i els divendres de 07:30h a 19:30h.

Els barris de la Prosperitat i de Verdum no tenen mercat municipal propi. Els mercats més propers són el Mercat de Montserrat de Roquetes i el Mercat Trinitat de Trinitat Nova, el Mercat Guineueta o el Mercat de Sant Andreu. Així i tot, la Ronda de Dalt, el parc de la Guineueta i la Meridiana poden fer de barreres arquitectòniques per accedir-hi.

Horts urbans

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Els **Horts Urbans** són petites formes de producció agrícola a la ciutat, amb l'objectiu d'apropar el veïnat a activitats de millora ambiental a través del conreu d'hortalisses seguint els principis de l'agricultura ecològica. Aquests poden prendre diferents formats, els més habituals són:

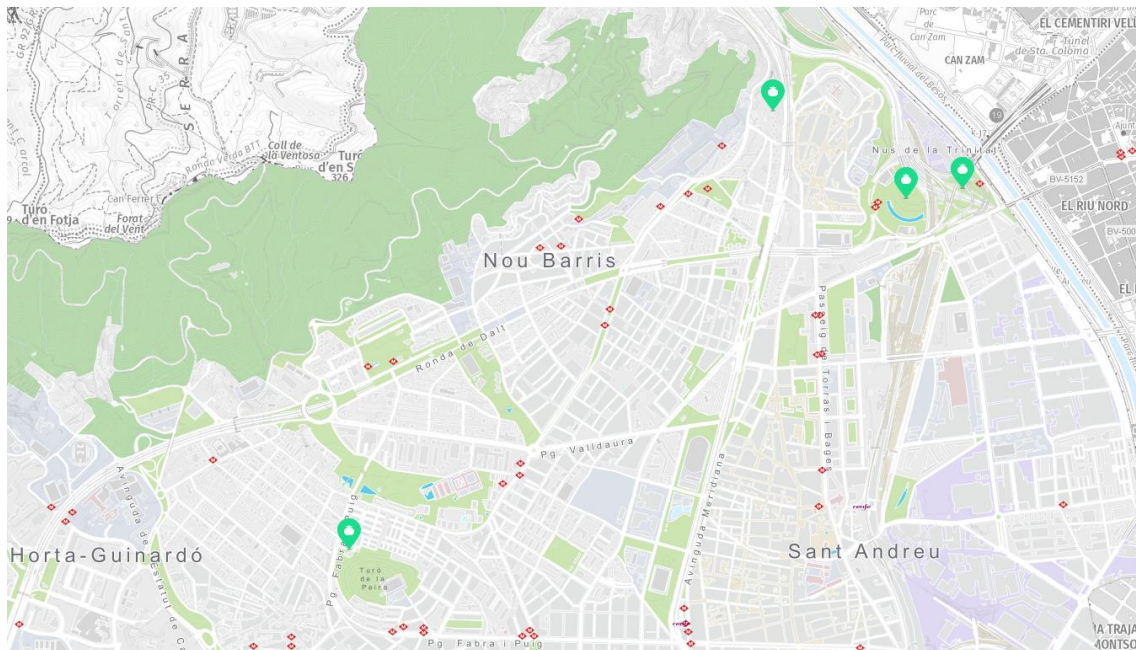
- Horts urbans de titularitat i gestió pública, destinats a persones més grans de 65 anys, persones amb diversitat funcional o en risc d'exclusió social, i activitats de sensibilització ambiental, per exemple, a escoles. Funciona a través d'una cessió a persones destinatàries.
- Horts urbans de titularitat pública i gestió comunitària, a través de la cessió a una entitat veïnal.

Diagnòstic participat per les dones i identitats dissidents
en defensa del dret a l'alimentació a Barcelona

- Horts urbans autogestionats, oberts a tot el veïnat i gestionats de forma comunitària i/o assembleària.
- Horts escolars, situats a les escoles o bé vinculats a un projecte pedagògic.

Segons l'Ajuntament de Barcelona²⁰, els Horts Urbans de titularitat i gestió pública es troben les següents ubicacions:

A la Prosperitat l'Hort comunitari **Ecovincles** i **Date una huerta**.

L'Hort comunitari **Ecovincles** és de titularitat pública i gestió comunitària, gestionat per l'AVV Barri de la Prosperitat. Aquest hort compta amb 300 m² de bancals cultivables i els aliments collits es destinen al Banc d'Aliments.

L'Hort comunitari **Date una Huerta** és un hort urbà autogestionat des del 2017 emplaçat en un solar que havia quedat en desús. Actualment és propietat del fons voltor Cerberus, que vol desallotjar-lo tot i la pressió veïnal.

A Roquetes, existia un **hort comunitari** autogestionat per veïns i veïnes²¹ en un solar que es trobava en desús sense acord entre els propietaris de què fer-ne. Aquest, es troba al carrer Alvarado 28. Fa uns anys però, la propietat va fer-hi un edifici d'habitatges.

---

²⁰ Horts urbans, Ajuntament de Barcelona <https://w33.bcn.cat/planoIBC/BCN/ca/guia/act/horts-urbans-M009/zoom/2/position/430626,4588225/>

²¹ Hort comunitari de Roquetes Projecte de Barri <https://kasaljovesroquetes.wordpress.com/2015/03/16/hort-comunitari-de-roquetes-projecte-de-barri/>

A banda d'això, no hi ha constància d'iniciatives públiques, ni privades ni comunitàries als barris analitzats i no se n'ha trobat a Verdum.

Des de l'administració pública (Generalitat de Catalunya, Diputació de Barcelona i Ajuntament) s'han dut a terme estudis estratègics per al foment dels horts, així com eines d'avaluació d'aquests²², vinculats amb el segon Objectiu de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030 elaborada per la Xarxa de Ciutats i Pobles cap a la Sostenibilitat²³, basats i definits per les Nacions Unides.

Grups i cooperatives de consum

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Els **grups i cooperatives de consum** són grups veïnals destinats a fer compres conjuntes, sigui per abaratir costos, o bé per ser agents actius en el consum, habitualment seguint valors ecològics i de proximitat. El format pot ser a través d'un grup informal, d'una associació o cooperativa, la majoria d'elles funciona gràcies al treball voluntari.

A la Prosperitat hi ha una cooperativa de consum anomenada **Userda 9**, formada per persones sòcies que funcionen de forma autogestionària i compromeses amb un consum ecològic i social. Es troba en els baixos del carrer Badosa 35-37.

A Roquetes, el grup de consum més proper és **Les Vinyes de Can Roquetes**, una associació situada a l'Ateneu de Nou Barris. Està composta per veïnes i veïns de diferents barris de l'entorn, persones compromeses amb el consum ecològic i responsable. Forma part de l'Associació de Consumidors de Nou Barris. Se situa al carrer Portlligat 11-15 i es troben un cop a la setmana els dijous.

No s'ha trobat informació sobre grups o cooperatives de consum en el barri de Verdum.

Teixit comercial vinculat a l'adquisició i compra d'aliments

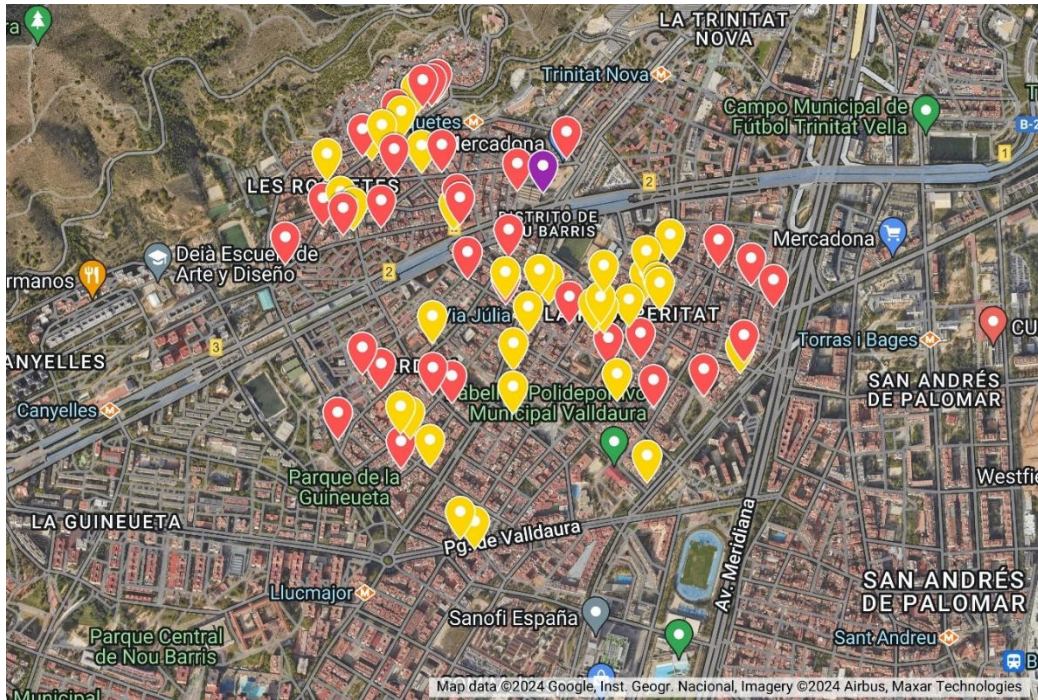
PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Pel que fa a l'adquisició i compra d'aliments, a Roquetes hi ha diversitat de comerços destinats a la compra d'aliments als barris: del Mercat Municipal Montserrat (lila), supermercats convencionals (vermell) i comerços específics de fruita, verdura, pa, carn... (groc).

²² Comissió Horts, Xarxa de Ciutats i Pobles cap a la Sostenibilitat

<https://www.diba.cat/es/web/xarxasost/comissiohorts>

²³ La Xarxa i l'Agenda 2030, ODS 2: Fam zero <https://www.diba.cat/es/web/xarxasost/ods-2-fam-zero>

Recentment, s'ha instal·lat al barri de Roquetes **l'Economat Social**, al carrer Pla dels Cirerers 2-4, amb un horari força ampli. És una cooperativa de treball associat que té un doble objectiu: afavorir el consum de productes ecològics i la promoció de la cultura cooperativa. La cooperativa de treball cobreix amb les seves hores de treball el circuit de feines necessàries per l'aprovisionament de productes ecològics per a les famílies que participen del projecte. Inclou la venda de verdures fresques, begudes i productes de cellers, i pa i productes de fleca.

Tot i la necessitat d'iniciatives ecològiques, és difícil l'encaix en un barri com Roquetes, pel cost dels productes que implica. Algunes veïnes opinen que iniciatives com l'economat, no ha sabut llegir les necessitats del barri ni els productes que consumeix la gent, ja que és difícil apel·lar a un model diferent de consum si va molt en discordança amb les pràctiques i sous del veïnat. En aquest sentit, l'aposta seria buscar estratègies per cobrir les necessitats del barri des del consum ecològic.

Banc d'aliments de DISA (Distribució Solidària d'Aliments i organitzacions religioses)

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Al districte, un dels principals recursos utilitzats ha estat la recollida d'aliments i la seva distribució a través del banc d'aliments. El banc d'aliments oficial s'anomena DISA, Distribució Solidària d'Aliments i se situa al barri de Porta. Aquest recurs no forma part dels serveis públics, però s'hi estableix un vincle en el moment que des de Serveis Socials es deriven usuàries i forma part del circuit recomanat per l'accés a aliments. És el cas de col·laboracions

públic-comunitàries, on la part comunitària se sustenta a través d'un cos de voluntàries i voluntaris que fan possible el repartiment des d'una lògica caritativa. Aquesta col·laboració amb el sistema públic permet establir uns barems i regles d'accés als productes.

Per tal d'oferir un model que aportés més autonomia a les usuàries, DISA ha apostat per establir un model de supermercat per punts, de forma que les usuàries tenen el poder de decisió de la seva pròpia alimentació. Un dels riscos (i reptes) del model és de quina manera es pot combinar el fet que els aliments provinguin d'excedents i donacions, amb la necessitat que puguin complir criteris de nutrició saludable.

Altres formes de provisió d'aliments, més enllà del mercat, comerços i grups de consum, són entitats que ofereixen cistelles. A través dels **Serveis Socials bàsics**²⁴, es pot accedir a cistelles d'aliments en dos punts del barri de Roquetes que formen part de organitzacions religioses.

El Banc d'Aliments té una sola seu al districte, aspecte que dificulta les condicions d'accés. Per aquest motiu, a diverses usuàries els és més còmode i accessible comptar amb les parròquies distribuïdes pel territori:

- Càritas Roquetes²⁵, c. Llopis 9: Ofereix alimentació en espècies i ajudes econòmiques per a comprar aliments, vals o targetes per proveir d'aliments i productes higiènics que cobreixin necessitats bàsiques. Els aliments provenen d'aportacions de la Fundació Banc d'Aliments, el Fons Social Europeu i excedents i donacions de particulars o empreses. Actualment, s'està promovent els aliments provinents del malbaratament alimentari.
- Carmelitas Misioneras Teresianas²⁶, c. Miranda Ciutat, 50: Projecte Betània que té com a objectiu distribuir aliments bàsics famílies en risc d'exclusió social, actualment a 250.
- El Centre Evangèlic Koinonia, c. Santa Engracia, 74, bxs al barri de la Prosperitat.

Serveis socials té el seu propi catàleg de prestacions i serveis disponibles i els barems que determinen qui pot accedir a aquestes prestacions i serveis. Així, poden derivar a persones a menjadors socials, servir menjars a domicili (especialment a gent gran), o complementar prestacions per fer front a les beques menjador. Sovint, però, anar a serveis socials té una

---

²⁴ Centre de Serveis Socials de Roquetes-Trinitat Nova-Canyelles: Carrer de Vidal i Guasch, 76, Nou Barris, 08042 Barcelona.

²⁵ Càritas <https://caritas.barcelona/es/ayuda-a-necesidades-basicas/ayuda-en-especies/>

²⁶ Carmelitas Misioneras Teresianas <http://vitamundi.org/vitamundi-en-roquetes/>

connotació negativa, ja que no es percep com un servei universal com la sanitat, sinó que segueix sent vist com un servei per a pobres.²⁷

Xarxes de suport mutu

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

A Roquetes, és un grup veïnal que treballa activament per repartir aliments a les persones que ho necessiten, a través de la vinculació al col·lectiu. Està situada a l'associació veïnal de Roquetes, al carrer Cantera 59.

A la Prosperitat i a Verdum van crear-se xarxes d'aliments gestionades per les pròpies veïnes durant la Covid-19 i amb recollida d'aliments per part d'aquestes. A la Prosperitat es va vehicular a través del Casal de Joves de la Prosperitat. No s'ha trobat informació sobre si aquestes xarxes veïnals de suport mutu segueixen existint.

L'espigolament alimentari és la pràctica de reaprofitar el que altres llencen, o el mercat considera que no és apte per a generar beneficis. Una pràctica col·lectiva, que articula grups i genera una dinàmica de solidaritat fent repartiment de tot el que es recupera entre totes. Busca generar vincles amb els comerços, teixir xarxes comunitàries i fomentar un consum de decreixement, al contrari de les respostes del capital²⁸. Un exemple conegut és l'organització dels Espigoladors²⁹.

Menjadors socials

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Altres formes de vincular la provisió i l'alimentació són:

- Els menjadors socials
- Els menjadors escolars

Els **menjadors socials** són equipaments que presten servei d'alimentació a persones que viuen en habitatges sense condicions per cuinar, o que requereixen un seguiment d'hàbits alimentaris, persones sense llars o sense ingressos, que cobren pensions mínimes i que no poden atendre a la cobertura d'aquesta necessitat bàsica. Depenent de la situació, s'ofereix

²⁷ Informe sobre el dret a l'alimentació a Catalunya. Impactes de la pobresa alimentaria a Ciutat Vella i Nou Barris (Barcelona). Observatori DESC, Entrepobles i EdPAC. 2014

²⁸ Llavors feministes per sembrar cures comunitàries, Cooperació <https://www.cooperaccio.org/ca/investigacio-llavors-feministes-per-sembrar-cures-comunitaries/>

²⁹ Espigoladors <https://espigoladors.cat/ca/>

un o dos àpats (dinar/sopar) i es fa a través i amb el seguiment de serveis socials bàsics. No hi ha constància de cap menjador social al barri.

No s'han trobat menjadors socials als barris analitzats, però en el districte hi ha el menjador dels apartaments tutelats per a gent gran Pau Casals, que és públic. El menjador social municipal més proper als tres barris és Menjador Social Nou Barris, al carrer Marie Curie, que dona servei a tot el districte, per derivació d'altres recursos socials.

Menjadors escolars

Els **menjadors escolars** són una oportunitat per a garantir una alimentació saludable a infants i adolescents i abordar la relació amb l'alimentació i la consciència de l'origen dels aliments. En aquest sentit, qui s'encarrega de l'alimentació pot ser la pròpia escola amb persones cuineres o a través de la contractació d'un càtering extern, i hi ha diferents formats que permeten incidir al voltant de quina és la alimentació que s'ofereix.

El districte de Nou Barris és un dels districtes amb major nombre de població infantil amb beques menjador. El CEIP Antaviana fan 240 dinars al dia, dels quals 180 són beques menjador.³⁰ Les beques menjador possibiliten la garantia que infants que provenen de famílies amb pocs recursos alimentaris, puguin menjar bé de dilluns a divendres. L'existència d'aquest servei, però, ha d'anar acompanyat d'una bona difusió i comunicació per tal que arribi a totes les famílies necessitades.

Al barri de Roquetes hi ha l'Institut-Escola Turó de Roquetes amb un servei de menjador amb cuina pròpia que utilitzen infantil, primària i secundària del centre, però també alumnes de secundària de l'Institut la Guineueta. Unes 300 alumnes en fan ús³¹.

A més, hi ha altres centres educatius públics amb cuina pròpia o servei de càtering que són:

- Escola Santigago Rusiñol
- Escola Marta Mata
- Escola Tibidabo
- Escola Mercè Rodoreda
- Institut Escola el Molí
- Institut Nou Barris
- Institut Escola Antaviana

---

³⁰ Informe sobre el dret a l'alimentació a Catalunya. Impactes de la pobresa alimentaria a Ciutat Vella i Nou Barris (Barcelona). Observatori DESC, Entrepobles i EdPAC. 2014

³¹ Menjador escolar <https://agora.xtec.cat/insesturo-roquetes/serveis/menjador-escolar/>

Iniciatives comunitàries vinculades a equipaments públics

PRODUCCIÓ	DISTRIBUCIÓ	COMPRA	ELABORACIÓ	MENJAR	RESIDUS
-----------	-------------	--------	------------	--------	---------

Nou Barris beu d'una **tradició de lluita veïnal i autogestió molt forta**, sobretot entre els anys 1960's i 1980's, que ha deixat, entre d'altres, l'herència d'un **conjunt d'equipaments comunitaris** que treballen per donar servei alhora que enfortir la comunitat. Aquests es conceben molt oberts i accessibles socialment, i es considera que són estructures que permeten articular-hi una comunitat al voltant, ja que s'hi estableix vincle, fugint d'un model de relació clientelar, assistencialista o de recepció de servei unidireccionalment. La gestió comunitària permet que sigui una assemblea o associació qui prengui les decisions, i això ajuda a que aquestes estiguin lligades a la realitat del barri i la programació tingui incidència al territori. En aquest sentit, l'ajuda mútua es considera clau per construir comunitat, i aquesta, en relació amb les cures es construeix a partir de la quotidianitat: del vincle a través dels equipaments comunitaris, de ser partícip de les activitats, de l'organització a través dels moviments socials, escolarització al barri o utilització dels comerços i serveis de proximitat.

La forta comunitat de barri afavoreix l'ajuda mútua i la cerca de solucions comunitàries per pal·liar les situacions de precarietat econòmica del veïnat, i altres situacions de vulnerabilitat, com per exemple, la vinculada amb la salut mental (situacions d'ansietats, angoixes, inseguretats, aïllaments socials o inseguretats alimentàries, entre altres).

Un dels casos d'èxit a Roquetes és **Més amb Menys**. El projecte de Més amb Menys neix amb la finalitat de cercar estratègies d'intervenció més globals per trobar respostes a problemes i situacions de necessitat individual, tot disposant de menys recursos. Inicialment es va crear un grup motor per desenvolupar el projecte, integrat per la Plataforma d'Entitats de Roquetes, L'AVV de Roquetes, veïnes voluntàries a títol personal, els Serveis Socials de Roquetes, el CAP Roquetes, l'Agència de Salut Pública de Barcelona i tècnics comunitaris del PDC. Es va definir com a prioritat la creació d'espais de trobada, d'intercanvi de sabers des d'on teixir vincles i obrir processos d'aprenentatge i d'empoderament. És des d'aquesta concepció sociopolítica de la intervenció social que es va dissenyant i desenvolupant el projecte Més amb Menys, principalment a partir de dos espais, de cuina i de costura, quedant obertes possibilitats d'altres línies de treball: d'emprenedoria grupal i d'habitatge.³²

³² Pla Comunitari de Roquetes amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona

<https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/ca/bones-practiques-socials/projecte-m%C3%A9s-amb-menys-espais-daprofitament-de-cuina-i-de-costura>

Un altre exemple és la **cuina comunitària del Casal de Joves de Roquetes**, destinada al veïnat que la vulgui utilitzar. Aquest equipament és molt utilitzat per gent molt diferent, des de persones sense llar que la usen per cuinar, projectes d'inserció laboral que necessiten espai de cuina per produir aliments per després vendre-ho, o col·lectius que no disposen d'una cuina gran. Recentment s'ha instal·lat també una **cuina comunitària al Casal de Joves de la Prosperitat**, de nova construcció, amb els mateixos objectius.

Un altre equipament que acull l'elaboració alimentària, àpats col·lectius i gestió de residus és el **Casal Cívic i Comunitari**, on cada dia, de dilluns a dissabte, s'elabora un menú casolà per la gent gran del barri.

Per altra part, la **Cuina Comunitària de 9Barris** és un projecte de l'associació Som del Barri que es va iniciar en relació amb diversos equipaments, com el Casal de Joves de Roquetes, el Casal Infantil de Roquetes i el Centre Cultural Ton i Guida. Actualment compten amb el seu propi local equipat, al barri de Verdum, tot i que mantenen la vinculació amb Roquetes i els seus equipaments. El projecte consisteix en l'elaboració i venda de menjar preparat industrialment, amb productes de temporada y menú saludable, a preus molt assequibles per afavorir la seguretat alimentària, ja que des de l'associació s'ha identificat una gran vulnerabilitat en l'accés al menjar com una problemàtica que afecta a moltes persones del districte.

Per últim, ubicades al Casal de Barri de la Prosperitat, estan **Las Rudas**, una cooperativa d'hostaleria amb vocació comunitària, que funciona com a centre neuràlgic de moltes activitats del barri, a més de la seva tasca professional d'elaboració de menjar saludable i de temporada.

Infraestructura pública d'espais a l'aire lliure i verds

PRODUCCIÓ

DISTRIBUCIÓ

COMPRA

ELABORACIÓ

MENJAR

RESIDUS

Pel que fa a la **infraestructura pública d'espais a l'aire lliure i verds**, tot i la proximitat amb Collserola i amb Parcs urbans, hi ha escassos espais que permetin anar a fer pic nic o àpats comunitaris sense relació de consum. Els parcs urbans més propers són:

- Parc Natural de Collserola
- Plaça de les Dones de Nou Barris
- Parc de Josep Maria Serra i Martí, a Canyelles
- Parc de la Guineueta, a la Guineueta
- Plaça d'Àngel Pestanya, a la Prosperitat

El Parc de la Guineueta està equipat amb taules de pic nic i altres elements que permeten la trobada, l'estada i l'àpat.

Hi ha altres places dures urbanes a Roquetes que també podrien servir d'espais d'estada on fer àpats col·lectius, però no estan equipades actualment per fer-ho: Plaça dels Titellaires, Plaça Roquetes, Plaça de Salvador Puig Antich, entre altres espais urbans.

Des del Pla de Barris s'ha fet un estudi de solars buits per a estudiar possibles usos comunitaris per dotar-los de vida³³.

---

³³ Pla de buits <https://www.pladebarris.barcelona/plans-de-barri/les-roquetes/concrecio-del-pla/reactivacio-de-solars-buits>

4. Diagnosi propositiva sobre el dret a l'alimentació a Verdum, la Prosperitat i Roquetes

Com s'ha apuntat anteriorment el territori estudiat presenta una gran complexitat socioeconòmica i urbanística, qüestions que es relacionen directament amb el desenvolupament del dret a l'alimentació i la sobirania alimentària analitzades des d'una perspectiva comunitària.

A través del coneixement de diversos projectes i iniciatives, s'ha aprofundit en les estratègies de garantia del dret a l'alimentació, així com el paper que ocupen les dones, resultant en un seguit de conclusions que es mostren a continuació.

Dificultat en arribar al públic general per part les diverses iniciatives de distribució ecològica d'aliments

Socialment predomina la idea que els aliments ecològics són molt més cars que la resta, i que per tant no estan a l'abast de tothom. A l'Economat Social de Roquetes pensen que s'ha de revertir aquesta concepció que no és del tot certa, i que els preus ecològics no disten molt dels que es troben en mercats i supermercats, principalment en relació amb fruites i verdures. És important aconseguir que aquesta informació arribi a la gent del barri, perquè ja hi ha molta gent sensibilitzada amb els beneficis d'una alimentació saludable, ecològica i de proximitat,

“el gran repte és fer arribar el producte ecològic i el consum conscient al màxim de gent possible. Estem en un barri que sabem que és treballador, de classe treballadora, que és complicat d'arribar a certes persones, però sí que és veritat que hi ha molta gent

aquí, també, que sap que menjar ecològic, o sigui, o que vol menjar ecològic, i se'n va als mercats, per exemple, que està molt guai, però els mercats normalment no són ecològics, hi ha poca oferta ecològica”.

Al grup de consum Userda 9 també expressen la dificultat en que s'incorporin noves sòcies perquè formar-ne part implica un nivell de planificació major, ja que com diuen “fas comanda la setmana abans, no saps què has de preveure i això, a vegades, tampoc és tan fàcil”.

A la cooperativa Las Rudas, que donen servei a l'espai d'hostaleria del Casal de Barri de la Prosperitat, en un inici van plantejar que el menjar fos vegà o vegetarià, i ecològic, però la demanda del públic va generar canvis en la carta, així com el preu que, en cas de les iniciatives d'elaboració i venda de menjar que compren aliments ecològics, és menys competitiu perquè s'ha de treure un rendiment econòmic sobre les matèries primes.

Criteri d'assequibilitat de les iniciatives

Totes les iniciatives estudiades tenen en compte aquest criteri, indispensable en barris obrers com Roquetes, Prosperitat i Verdum on el poder adquisitiu de la població és baix, com s'ha desenvolupat a l'apartat diagnòstic. Per tant és imprescindible que el cost dels aliments ecològics sigui assequible, com es pretén des de l'Economat Social de Roquetes, aplicant “uns marges que no són de botiga, perquè som cooperativa, i no volem uns grans beneficis, sinó el que volem és que aquest projecte tiri endavant i el producte arribi al màxim de gent possible”.

També a la cooperativa de consum Userda 9 busquen productes amb preus assequibles, per trencar amb el mite que a barris com la Prosperitat no poden permetre's productes ecològics, ja que, com expliquen, sí que hi ha aliments més cars, però en molts no hi ha tanta diferència de preu amb els supermercats convencionals, mentre que la diferència de qualitat és gran.

Com ja s'ha explicat anteriorment, Las Rudas van canviar la seva proposta de menjar ecològic per poder tenir un marge de benefici sostenible per la cooperativa, en relació amb la necessitat detectada de vendre plats a preus assequibles per a la comunitat, tenint en compte a més que donen servei al Casal de Barri, la qual cosa implica que el menjar no ha d'elititzar l'espai, que és i ha de ser d'ús i gaudi comunitari i per tant, popular. De la mateixa manera, com a part d'un equipament públic comunitari, cal destacar el preu del menú diari del Casal Cívic i Comunitari per a la gent gran, de 7,50€ incloent dos plats casolans.

La Cuina Comunitària de Som del Barri també és referent en assequibilitat, amb preus de màxim 2€ per racions de menjar, per poder assolir el seu objectiu de lluitar contra la vulnerabilitat i l'aïllament social de moltes persones del barri.

Vehiculació d'activitats educatives i aprenentatges diversos a través de l'alimentació

Al territori estudiat es troben diverses iniciatives educatives fonamentades o articulades a través de l'alimentació, com la que es du a terme a l'hort d'Ecovincles, cedit per l'ajuntament a l'Associació Veïnal de la Prosperitat, espai verd i ecològic que durant el curs 2023-2024 va dinamitzar visites i activitats per 1.600 alumnes de centres educatius del districte, des de 13 fins a l'ESO. S'ofereix l'espai com a aula oberta, els centres el coneixen i compten amb ell, realitzant activitats educatives diverses i adaptades al cicle escolar, des de l'estudi dels insectes a dibuix en viu de la natura, per exemple. En un inici les visites escolars eren dinamitzades per persones voluntàries fins l'any 2023 que es va presentar el projecte a Pla de Barris i es va poder comptar amb una figura d'educació ambiental.

Un altre hort del barri de La Prosperitat és Date una Huerta, un espai ocupat amb múltiples objectius, entre els quals trobem la voluntat educativa, acollint setmanalment un grup d'infància autista vinculats a un centre especialitzat del districte. La connexió amb el cicle de producció dels aliments és una de les qüestions que treballen perquè, com diu la dinamitzadora de l'hort sobre el reconeixement dels diferents vegetals,

“cuando yo hago entrar a los niños, y les pregunto, oye, ¿y eso qué es? Uno de repente dice, habas, pero si no... ¿Esto qué será? Imagínate, las alcachofas... ¿Quién está acostumbrado a ver alcachofas así? Uno las ve cortadas, pero no las ve así. Entonces, la verdad es que había este sentimiento, ver el proceso de la naturaleza, de semillita a plantita, a fruto y a comérsela, es algo”.

Un altre hort és el de l'Institut Escola El Molí, que està iniciant projectes per col·laborar amb usuàries i usuaris del casal de gent gran. A més, aquest centre educatiu col·labora amb Las Rudas a través de les pràctiques del programa de diversificació curricular d'alumnat de quart de l'ESO. Valora l'experiència com *“molt enriquidora”*, perquè a més de constituir un espai educatiu sobre un ofici per motivar la continuació dels estudis d'especialització després de la secundària, Las Rudas ofereixen un espai de cures, on joves aprenen a posar en valor l'alimentació, a cuinar, i a relacionar-se laboralment des d'un paradigma feminista interseccional. Des de l'Institut Escola El Molí es preveu una nova col·laboració amb Las Rudas per aprofitar els residus del Casal de Barri per fer compostatge per l'hort de Can Valent, al barri de Porta, gestionat per l'assemblea d'Aturats i Aturades de Nou Barris.

Per últim, s'han de visibilitzar els múltiples projectes pedagògics relacionats amb l'alimentació saludable, de proximitat i de temporada que es desenvolupen als espais de menjador dels centres educatius dels barris estudiats.

Materialització d'alternatives d'autoocupació laboral a través de l'alimentació

Dins dels barris d'estudi hi ha tres clars exemples de com iniciatives vinculades amb l'alimentació serveixen de formes d'autoocupació per combatre la precarietat principalment

de dones amb diverses interseccionalitats, com processos migratoris, situacions administratives complexes, necessitat de conciliació familiar, monomarentalitat, malalties, etc.

Un d'aquests exemples és la Cuina Comunitària de 9 Barris. Anys enrere l'associació Som del Barri va engegar el projecte Som Cuina, amb dones voluntàries que reciclaven menjar del Mercat de Montserrat. Després d'un temps van concloure que les condicions de desenvolupament de les tasques i d'emmagatzematge dels aliments eren molt precàries, i que s'havia de dignificar la feina que estaven realitzant, adreçada a persones sensellar o amb recursos econòmics molt baixos, en ser les pròpies voluntàries persones també vulnerables en relació amb la precarietat laboral i econòmica. Aquest anàlisi va ser el punt d'inici del projecte de la Cuina Comunitària, que a través de la cerca de recursos econòmics externs i interns a l'associació ha inaugurat a finals de l'any 2024 un local amb una instal·lació de cuina industrial, des de la qual seguiran donant servei a les persones en situació d'inseguretat alimentària del barri, a la vegada que activaran el procés d'inserció laboral d'algunes de les sòcies de Som Barri.

Un altre exemple és la cooperativa Las Rudas, que va sorgir de l'associació d'Aturats i Aturades de Nou Barris, com a projecte d'autoocupació de varies dones migrades d'orígens diversos, a partir de la presentació al concurs i concessió de l'espai d'hostaleria del Casal de Barri de La Prosperitat.

Per últim, una altra cooperativa, l'Economat Social, que va començar a partir de persones que es van conèixer a un grup de consum, quan estaven a l'atur i es volien autoocupar, "per això l'Economat Social neix com una cooperativa de treball i com un projecte d'emprenedoria social, que el que busca és arribar a les seves sòcies i poder-los oferir producte ecològic, de temporada i de proximitat".

Centralitat de l'alimentació en la vida comunitària festiva i combativa

L'elaboració de menjar i l'organització d'àpats col·lectius són elements comuns de la vida comunitària en relació amb la celebració, al reconeixement social dels seus membres, i també de la lluita i la reivindicació.

La rellevància del menjar en la vida comunitària es posa de manifest en la identificació de la necessitat d'infraestructures per poder cuinar comunitàriament, per part de diversos grups. Per una banda, des de l'associació de veïnes es va articular la demanda d'una cuina totalment equipada al nou equipament del Casal de Joves de la Prosperitat, per poder realitzar tallers i altres activitats del barri. Per una altra, el projecte de la Cuina Comunitària de 9 Barris va néixer de la necessitat de tenir un espai per cuinar de forma professionalitzada i industrial, ja que prèviament havien utilitzat cuines del barri de Roquetes, com la del Casal de Joves o el

casal infantil, disponibles per tallers i col·lectius, però que en no ser industrials i són poc funcionals per cuinar en grans quantitats o per a certs tipus d'elaboracions.

En clau comunitària també, la Cuina Comunitària funciona com una pràctica de resistència a la precarietat i a la vulnerabilitat social, atenent la problemàtica de la inseguretats alimentària a partir d'un sistema d'elaboració del menjar dissenyat per rendibilitzar la maquinària i els aliments i combatent l'aïllament social i la solitud de les persones amb pocs recursos compartint el dinar al Casal Popular 3 Voltes Rebel.

Els horts amb la seva dinàmica de gaudi i cura d'espais naturals, també funcionen com a confrontació a la solitud de les persones, a través d'una activitat saludable i col·lectiva. Cal assenyalar que cap dels horts són productius, i que el menjar que es recull es dona al banc d'aliments en el cas d'Ecovincles, i s'utilitza per dinars comunitaris en el cas de Date una Huerta.

Un altre exemple de la importància de l'alimentació com a dinamitzadora de la vida comunitària és la cooperativa Las Rudas, que en trobar-se al Casal de Barri, l'aporten vitalitat en horaris diversos, a més de ser un lloc de trobada habitual a La Prosperitat.

La reivindicació de la sobirania alimentària és una lluita de les classes populars, que depenen de ingressos molt limitats per donar resposta a la necessitat d'alimentar-se. Més enllà d'això, el menjar ha format i forma part de les lluites del barri, compartir aliments i menjar juntes és un acte culturalment simbòlic.

Així ho explica la Maruja Ruiz, activista històrica de Nou Barris i actual presidenta del Casal de Gent Gran de la Prosperitat, quan parla de la seva pròpia iniciativa de cuinar per molts dels esdeveniments del barri, com per la festa major, per campanyes de col·lectius diversos, per la gent gran que juga petanca a la plaça, etc. També visibilitza la importància de menjar col·lectivament en dates significades social i culturalment, com Sant Joan i Cap d'Any. Des del casal de gent gran organitzen sopar dies com aquests perquè totes les persones puguin gaudir-los en companyia, pràctica que no és més que una extensió de la voluntat que mou la gestió dels 100 dinars diaris que es serveixen. Com a part de l'entramat comunitari s'ha de comptar també amb les persones voluntàries que dinamitzen totes les activitats del casal, i a les quals se'ls reconeix amb dos dinars a l'any, que elaboren les persones usuàries del casal, principalment les dones, que es reparteixen els plats a cuinar, i també amb una panera de Nadal.

Des d'una perspectiva comunitària s'han de posar en valor les diferents aliances i sinèrgies entre iniciatives i agents en pro de la sobirania alimentària, com les esmentades col·laboracions entre l'Institut Escola El Molí amb Las Rudas i amb el Casal de Gent Gran, respectivament, Las Rudas com a part de la gestora del Casal de Barri, o l'associació Som del Barri, que gestiona la Cuina Comunitària, que és sòcia de l'Economat Social de Roquetes,

participen del Pla Comunitari de Verdum i a la plataforma d'entitats de Roquetes, entre d'altres.

Horitzontalitat dels models de gestió i organització de les iniciatives vinculades amb la sobirania alimentària

La tendència de les iniciatives que han format part de l'estudi és d'organització assembleària, en coherència amb els valors associats a la gestió comunitària i a la sobirania alimentària, tot i tenir formes tan diferents com organitzacions veïnals o comunitàries amb diferents nivells d'autogestió, cooperatives o associacions.

Entre les organitzacions comunitàries trobem, per exemple, el casal de gent gran. Compta amb una empresa familiar que s'encarrega de la cuina i de la barra entre setmana, autogestiona el servei de bar i cafeteria els diumenges que el dia de descans del personal de l'empresa. També autofinancen tota la resta d'activitats, o l'hort comunitari que tenen a la terrassa de l'edifici.

Un altre exemple d'aquesta categoria organitzacional és l'hort Ecovincles, que promou la mirada comunitària a través de una norma interna, que és que cap persona vinculada a l'espai consumeix el que es conrea, ja que es dona al banc d'aliments i així *"ningú mira per allò seu, sinó que tothom mira en comunitari per tot l'espai"*.

A Userda 9 es van fer cooperativa precisament per autogestionar el grup de consum, que es sosté a partir de dos ingressos, d'una banda el recàrrec que es fa sobre els productes, que és del 15% sobre el preu del proveïdor; i la quota mensual de 9 euros. Amb aquests dos ingressos es fa possible pagar el lloguer del local, els subministraments i l'assessoria.

Altres cooperatives, com l'Economat Social o Las Rudas també funcionen des d'una gestió totalment assembleària, igual que la Cuina Comunitària de 9Barris, que es gestiona des de l'assemblea de l'associació Som del Barri, de forma horitzontal.

Reconeixement de la producció d'aliments com a connexió amb la vida i la natura en un context urbà mancat d'espais naturals públics i comunitaris

La vida a la ciutat, tal i com es concep des de l'urbanisme hegemònic que promou la reproducció de les dinàmiques de consum, està totalment allunyada dels processos i cicles naturals de producció alimentària. Aquesta desconexió afavoreix les dinàmiques capitalistes, en perjudici dels valors feministes i agroecològics. Per això, és cabdal reconèixer les iniciatives que treballen al voltant de la sobirania alimentària com a promotores de consciència sobre la necessitat de vinculació amb la terra i la natura pel sosteniment de la vida, per una banda, i per una altra, sobre la manca d'espais naturals en la trama urbana.

En aquest sentit són rellevants totes les iniciatives que es vinculen directament amb la producció, com les cooperatives de consum, o l'Economat Social que va sorgir amb el repte de "com ajudar realment els petits productors i tenir un volum de comandes més gran i, sobretot, més estable, per poder ser així una ajuda i no una càrrega en aquests productors".

També s'han de posar de relleu l'impacte dels horts sociocomunitaris com a estratègia de dotació d'espais públics i comunitaris, com expliquen a Ecovincles dient que estan "contents, perquè la veritat és una bona manera d'haver recuperat aquest tros, que no és petit, perquè acaba sent un espai força gran, i que d'altra manera estaria totalment deixat, abandonat". Sobre l'abandonament parlen també a Date una Huerta, ja que el solar era un lloc d'acumulació d'escombraries, amb rates que obligaven al veïnat del voltant a no obrir les finestres perquè no es col·lessin a casa seva. El grup de veïns i veïnes que el van obrir van estar mesos netejant i adequant l'espai per sembrar i fer vida comunitària. Malgrat aquest servei a la comunitat, Date una Huerta ha viscut uns vuit intents de desallotjament, amb un novè definitiu que suposa el tancament de l'espai, en el moment d'elaborar aquest informe. "A vegades sembla mentida, no?, que encara haguessis de defensar alguna cosa que, clarament, aporta coses positives", reflexiona la presidenta de l'Associació Veïnal de La Prosperitat, que gestiona Ecovincles.

Vinculació de les iniciatives amb els valors de la sostenibilitat i l'ecologia

La sobirania alimentària implica aquest vincle de manera intrínseca, com reflecteix l'Economat Social amb els seus principis, contemplant l'agroecologia i l'Economia Social i Solidària, travessades per la relació amb la comunitat.

“La despesa és mínima, perquè intentem fer un, o sigui, tota la cadena, intentem des de la llavor, no?, recollir la llavor, plantar la llavor, que el producte ja creixi, deixar que s'espiguin algunes de les plantes, tornar a recollir llavor, és a dir, al final la inversió que acabes fent en planter és mínima”, expliquen a Ecovincles. A més, tot els materials que utilitzen per donar infraestructura a l'hort són reciclats, i compten també amb una compostadora.

Les iniciatives que per diferents motius no poden utilitzar productes ecològics, aporten sobre aquest eix d'altres maneres. Un exemple és Som Cuina, projecte predecessor a Roquetes de la Cuina Comunitària de 9 Barris, que s'abastien a partir de reaprofitament alimentari dels paradistes del mercat de Montserrat. El projecte actual, la Cuina Comunitària, optimitza recursos amb maquinària de màxima eficiència energètica, com és la Termopol. La utilització d'aliments de temporada és també una pràctica de sostenibilitat, que duen a terme menjadors escolars, a Las Rudas o a la Cuina Comunitària.

La idoneïtat d'iniciatives comunitàries o col·lectives en l'elaboració del menjar per donar resposta a la necessitat de garantia del dret a l'alimentació

Els projectes comunitaris són fonamentals per a la identificació de les problemàtiques així com per a la proposició de solucions, en conèixer detalladament el territori i les necessitats de les persones que l'habiten.

Al barri de Verdum, però arrelat al districte en conjunt, es troba la Cuina Comunitària de 9 Barris, que dona resposta a la inseguretad alimentària que pateixen moltes persones de la comunitat, així com generar una estratègia d'inserció laboral per a dones activistes de l'associació amb múltiples vulnerabilitats que els impedeixen entrar a un mercat laboral competitiu i patriarcal.

S'ha de posar també en valor el menú diari del Casal Cívic i Comunitari de la gent gran, en el qual cada dia mengen casi 100 persones a un preu assequible i evitant la gestió que suposa comprar i cuinar per persones grans amb mobilitat reduïda o altres dificultats físiques, o que viuen soles.

En la mateixa línia trobem els menjadors escolars, que ofereixen menús avalats per nutricionistes col·legiades, possibilitant l'accés col·lectiu a una alimentació saludable.

Suport insuficient de l'administració pública a les iniciatives compromeses amb la sobirania alimentària i el dret a l'alimentació

La decisió dels col·lectius i organitzacions d'autogestionar-se no exclou la necessitat de rebre suport per part de l'administració pública en diferents formes, per optimitzar els efectes i l'impacte positiu que suposen aquestes iniciatives en la societat.

En aquest sentit, hi ha clar exemples com la dilatació dels processos de transformació de l'entorn de l'hort Ecovincles un cop es va reubicar el nou equipament del Casal de Joves. La manca d'adequació d'aquest entorn suposen que hi hagi una part de la plaça amb lloses de formigó o que l'hort no tingui lavabo, molt necessari tenint en compte la quantitat de visites escolars que rep. A més, l'Ajuntament ha comunicat la possibilitat d'un canvi d'ubicació de l'hort dins de la plaça, la qual cosa suposaria haver tornar a començar condicionament del sol, cultius i plantacions. Seguint amb un altre hort, a Date una Huerta s'identifica la manca de suport a partir dels múltiples intents de desallotjament del solar, que pertany al fons voltor Cerberus, malgrat la rellevància que té aquest espai en la comunitat. Les administracions públiques han de posar en valor aquests tipus d'iniciatives que generen impacte positiu, i defensar-les de les iniciatives privades i especuladores.

La manca de suport també es materialitza en la falta de possibilitats de finançament d'iniciatives que cobreixen necessitats que hauria de cobrir l'administració pública, com és el

cas de la Cuina Comunitària de 9 Barris, que per poder posar-se en funcionament ha precisat una inversió de la pròpia associació en una cuina industrial per donar un servei a persones en situació de vulnerabilitat econòmica. En aquestes situacions, les subvencions no són suficients ni adequades en temporalitat, o en condicions de co-finançament. D'altra banda, Som del Barri, l'entitat paraigua de la Cuina Comunitària, s'ha trobat barreres per part del Districte per realitzar fires de segona mà i de troc, que és una de les formes d'autofinançament de l'associació.

Un altre exemple és el Casal Cívic Comunitari on va la gent gran. L'ajuntament va voler canviar l'empresa familiar que gestiona la cuina i el bar del casal per una empresa de càtering, la qual cosa va suposar una reivindicació col·lectiva que va aconseguir aturar el canvi, "éramos unos 350 los que acordamos que haríamos lo que fuera para no perderlo".

Les dones són les principals sostenidores del dret a l'alimentació

Les dones són un dels principals col·lectius amb problemes d'accés a l'alimentació, per la feminització de la pobresa, la feminització de la vellesa i el rol de cures. Alhora, aquest rol és una dificultat per l'accés a l'alimentació, però també un motor d'organització comunitària, com s'evidencia, per exemple, en la Cuina Comunitària de 9 Barris, que és una associació ecofeminista mixta, perquè volien que tothom pogués participar-ne. No obstant això, de les 25 persones associades només hi ha 3 socis, que donen suport però, segons expliquen, "qui fa tot són dones, és una associació totalment liderada per dones, prenem les decisions de manera horitzontal, intentem tenir cura unes d'altres, però a vegades és complicat perquè quan estàs amb persones, a més persones que estan en situació de vulnerabilitat". Una de les preocupacions de l'associació són les quites de custòdia a les mares per motiu de pobresa, i aquest va ser una de les motivacions del projecte, quan van saber a una xerrada de Nou Barris Feminista que la falta de menjar a la nevera era una causa de quita. Les dones de l'associació no només sostenen el projecte amb el seu temps i el seu cos, també ho fan amb els seus recursos econòmics, finançant algunes d'elles la instal·lació de la cuina industrial i el lloguer del local per a engegar la cuina comunitària. Per tant, malgrat la problemàtica econòmica severa de Nou Barris i la doble afectació de les dones, es fa palesa la implicació d'aquestes en la provisió comunitària d'aliments.

En un ordre diferent, sobre la gestió familiar de l'alimentació, s'identifica igualment una implicació majoritària de les dones, sent dones la majoria de sòcies de la cooperativa de consum Userda 9, així com la majoria de líders de nucli de convivència. Aquest fet concorda amb l'anàlisi que es realitza des de l'Economat Social, on relaten que són les dones qui majoritàriament van a comprar. Molts homes que s'encarreguen d'aquesta tasca compren seguint una llista, que segurament ha escrit la seva parella, perquè també són les dones les que cuinen, tot i que garantir el dret a l'alimentació i a la sobirania alimentària precisa d'un esforç col·lectiu.

Però no és només en relació amb les tasques imprescindibles de provisió i elaboració d'aliments que les dones adopten un rol principal, també en la producció, com s'explica a l'hort Date una Huerta:

“Las mujeres somos las primeras, las que estamos aquí. Yo te digo, hay una llamada a plantar y estamos las mujeres aquí plantando. Nunca hemos dicho no, que yo, eso no me va, hasta las que tienen problemas en la cadera, en esto, igual están metidas en la tierra”.

Aquest protagonisme de les dones en la gestió de les diferents tasques i etapes sobre l'alimentació exemplifica el sosteniment dels territoris que carreguen, sempre a través de tasques reproductives amb poc o nul reconeixement social.

A partir d'aquestes conclusions al voltant de l'estudi sobre Verdum, Roquetes i la Prosperitat, es poden delimitar les següents línies propositives específiques.

1. **La garantia del dret a l'alimentació i la sobirania alimentària requereixen d'inversió pública en termes econòmics**, per exemple, incentivant amb ajuts públics les iniciatives vinculades amb l'alimentació ecològica, així com a projectes d'emprenedoria social en relació amb l'alimentació saludable, ecològica o de proximitat. Destinar recursos econòmics és una forma de reconeixement de les múltiples desigualtats i vulnerabilitats que pateixen les dones en relació amb el rol que exerceixen al voltant de la provisió alimentària, i de la rellevància d'aquesta qüestió sobre el sosteniment de la vida i els territoris.
2. **El dret a l'alimentació i la sobirania alimentària impliquen suport institucional en relació a infraestructures i espai públic**, no bloquejant l'alliberament d'espais inutilitzats i descuidats per dotació d'ús comunitari, col·laborant en la negociació amb la propietat privada a favor del veïnat, o facilitant la cessió d'espais per horts comunitaris i altres iniciatives. És fonamental promoure l'existència d'hortos autogestionats, encara que no siguin productius, per vincular a les poblacions de les ciutats amb els cicles de producció dels aliments per combatre l'estratègia capitalista de desconexió entre les persones i la natura. L'autogestió és imprescindible, ja que implica el nivell més alt de participació comunitària, i és precisament la comunitat qui pot valorar amb més fonaments quins espais tenen un major potencial de transformació urbana i social, per sobre del criteri tècnic. Pel que fa a les infraestructures, atendre les demandes sobre les diferents necessitats identificades per les veïnes com, per exemple, comptar amb lavabo als horts o cuines industrials comunitàries que serveixin per donar resposta a necessitats socials, formacions, tallers autogestionats o elaboració de menjar per celebracions i esdeveniments populars.
3. **L'enxarxament entre projectes sobre el dret a l'alimentació i la sobirania alimentària potencia el disseny d'estratègies conjuntes de treball**, col·lectivitzant iniciatives, compartint proveïdors per poder ser més competitives en relació al mercat, generant

més sinèrgies entre organitzacions, optimitzant la rendibilitat i sostenibilitat dels projectes.

- 4. La divulgació i l'educació alimentària són imprescindibles per promoure la sobirania alimentària,** molt especialment en el context urbà, on la desconexió amb els processos naturals i productius dels aliments fomenta unes dinàmiques de consum nocives pel sosteniment de la vida. Aquesta proposta ja es desenvolupa a través dels projectes pedagògics dels menjadors escolars i del propi currículum acadèmic, fomentant l'aprenentatge sobre alimentació, producció d'aliments, cura dels espais naturals, processos agroecològics, coneixement d'iniciatives ecològiques de proximitat. No obstant, també s'ha de divulgar aquest coneixement entre les persones adultes, per fomentar el consum responsable i conscient.